

AARHUS TEATER

Tre stærke skuespil på Studio

ALPEGLØD

Af Peter Turrini • Iscenesættelse: Eyun Johannessen

Syg ungdom

Af Ferdinand Bruckner • Iscenesættelse: Søren Iversen

Præsidentinderne

Af Werner Schwab • Iscenesættelse: Kirsten Peuliche

Aktuel og grænseoverskridende østrigsk dramatik...

AARHUS TEATER
DIN SCENE

Palle Jul Jørgensen
teaterchef

Velkommen i Væksthuset

Væksthuset er et nyt begreb på Aarhus Teater. En fællesbetegnelse for de fire mindre scener Scala, Studio, Stiklingen og Cabarets scenen, hvor sæsonen 1994/95 vil være præget af nye initiativer, utraditionelle aktiviteter, andre måder at præsentere teatret på.

Det er en proces, der rummer nye udfordringer for både teatret og publikum. Og det er naturligt at tage afsæt på Studio, som i mange år har givet plads til den nutidige og ofte eksperimenterende dramatik.

For første gang forsøger vi os her med en tredobbelt premiere, som dels giver publikum mulighed for at opleve tre spændende eksempler på moderne teater i en sammenhæng, dels giver teatret mulighed for at lempe lidt på langtidsplanlægningens snærende bånd. Stykkerne præsenteres med en uges mellemrum og spilles på skift frem til 12. november, så det kan lade sig gøre at afpasse antallet af opførelser af den enkelte forestilling efter publikumsinteressen.

Men vi håber naturligvis, at de hver for sig må få den opmærksomhed, de fortjener. Peter Turrinis *Alpeglød*, Ferdinand Bruckners *Syg ungdom* og Werner Schwabs *Præsidentinderne* er på hver sin måde provokerende, tankevækkende og humoristiske bud på, hvordan den moderne virkelighed former tilværelsen for os.

At valget er faldet på tre østrigske skuespil, har ikke på forhånd været tilstræbt, men landet har i nyere tid fostret en række spændende dramatikere, nogle måske lidt oversete herhjemme. Under alle omstændigheder er den første premierebuket i Væksthuset bundet, så den indeholder både kunstneriske udfordringer for teatrets skuespillere og livgivende oplevelser for publikum.

God fornøjelse!

Belysningsmester:

Niels Emil Larsen

Tonemester:

Jens Ravn

Scenemester:

Kai Johansen

Teatermalere:

Anne-Marie Kjær

Kostumiere:

Hanne Gissel, Mehmet Hilmi

Frisør:

Britta Nygaard

Rekvisitører:

Viggo Bay, Steen Jonassen

Overregissør:

Steen Boutrup

Teknisk chef:

Jørn Walsøe

Teaterchef:

Palle Jul Jørgensen

Foto fra afsluttende prøver:

Rolf Linder

Plakat:

Nils Henrik Pedersen/

Jørn Moesgaard A/S

Programredaktion:

Janicke Branth, Jørgen Heiner og

Jørn Rasmussen

Tryk:

Kannike Tryk A/S, Århus

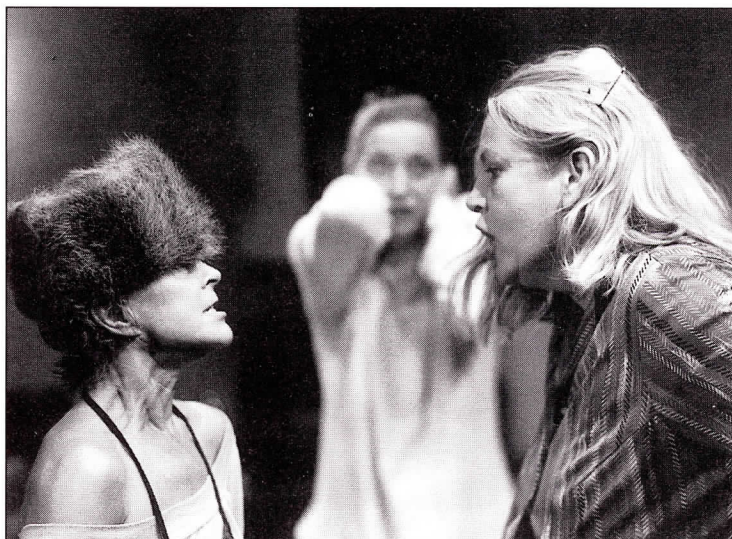
ALPEGLØD

Side 7-11

SYG UNGDOM

Side 12-16

PRÆSIDENT- INDERNE

Side 17-21

Sponsor for Aarhus Teater:

At være eller ikke være

Af Birthe Johansen

Det fortælles om den berømte østrigske feltherre, prins Eugen af Savoyen – ham, der ved sine sejre over tyrkerne sikrede Østrig positionen som europæisk stormagt op igennem hele 1700- og 1800-tallet – at han engang gav sine officerer følgende råd: »Lev og virk forbilledligt, men sørg for at være forbilledlige på en så lidet påfaldende måde, at ingen opdager det.«

Denne leveregel synes at have bidt sig fast i østrigsk kultur – uden hensyn til tidernes skift. Mange af Østrigs mest fremtrædende personligheder har været så forbilledlige, at de er gået over i historien, uden at nogen opdagede, at de var

østrigere. Hvis det da ikke var dem selv, der skjulte det. Og vil man vide mere om dem og om andre, støder man i opslagsværker ofte på henvisninger som: *Østrigsk dramatik* – se *tyisk dramatik*, etc.

Sproget er da også det samme. Det er først, når man begynder at se nærmere på form og indhold, at østrigsk dramatik og litteratur får egen identitet. Dette gælder også for de tre dramatikere, som er udgangspunktet i denne sammenhæng. Deres baggrund er vidt forskellig. De tilhører end ikke samme generation. Aldersmæssigt omspænder de det meste af vort århundrede. Den ældste, Ferdinand Bruckner, er født i 1891,

mens Østrig endnu var stormagt. Peter Turrini er derimod født i 1944 – midt under Anden Verdenskrig – og voksede op under indtryk af efterkrigsårenes delte Østrig, mens den yngste af de tre, den nyligt afdøde Werner Schwab, blev født i 1957 i den kolde krigs første år. Og alligevel er det, som om de skriver om det samme. Om et Østrig – og en østrigsk kultur, som om ikke andet er påfaldende uforanderlig.

Men hvad er egentlig østrigsk kultur? Stiller man sig selv det spørgsmål, kan hjernen godt finde på at slå fra et øjeblik – før billederne melder sig. Billeder, der kunne have været hentet lige ud af en turistbrochure: Nytårskoncerterne i Musikvereins store sal, de hvide lipizanere i Den spanske Rideskole, valsekongerne Strauss som de har taget sig ud i diverse TV-serier, gamle tyske »Sisi«-film med en ung og blussende Romy Schneider som østrigsk kejserinde, for slet ikke at tale om hendes aldrende gemal, kejser Franz Joseph, småborgerligheden i egen høje person træder frem i operetten »Sommer i Tyrol« – fra 1930 – og formaner os om, at »på livets lange vej, skuffelserne melder sig, lærer os beskedenhed. Smil og vær glad derved«!

Det eneste, der ikke rigtigt vil frem på den mentale nethinde, er noget, der ligner nutid. Heller ikke selv om man godt ved, at der ikke alene er en nutid, men at Wien i dette århundredes begyndelse tilmed lagde grunden til vores nutid som et sydende og boblende kulturcentrum, hvor en ny tids tanker blev tænkt af bl.a. Ludwig Wittgenstein, hvor Sigmund Freud

Merete Hegner og Asger Bonfils i »Alpeglød«

Charlotte Bøving og Ellen Hillingsø i »Syg ungdom«

arbejdede på sine epokegørende psykoanalytiske værker, hvor en ny musik voksede frem omkring navne som Arnold Schönberg, Anton Webern og Alban Berg og hvor scenografen Alfred Roller arbejdede med en helt ny form for plastiske scenebilleder.

Sat lidt på spidsen, så er det netop denne oplevelse af en næsten uigennemtrængelig overflade, Mariedl i Werner Schwabs »Præsidentinderne« har sat i system. Hun har gjort det til en livsopgave at rense ud i stoppede østrigske toiletter. Og graver hun dybt nok ned i lortet, finder hun måske noget til at styrke sin »sjæl« med. Det kan være alt fra en dåse gullash til en flaske fransk parfume, lige til at skylle ned. Det kedelige ved at have en velduftende sjæl er bare – som hun siger – at den er så frygtelig indvendig. Navnlig når kroppen, som alle kan se, er fuld af andre menneskers lort.

Den samme modsætningsfyldte dobbelthed finder man overalt, ikke mindst i det østrigske teater, som de tre ovennævnte dramatikere alle er eller har været en del af. Det er modsætningen mellem *sein und schein*, mellem en indre og en ydre virkelighed, mellem at være eller ikke være ... Og som sådan en del af teatrets væsen, men også mere end det.

Bismarck, den tyske jernkansler, havde et godt øje til denne særlige form for selvudslettelse. »Østrigerne gør sig ofte så små, at man ikke ser, hvor store de kan være«, sagde han. Og dengang i årene efter 1866 var dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn ellers stadig en stormagt. Siden kom Første Verdenskrig og reducerede landet *an der schönen blauen Donau* fra et overnationalt tolv-nationers-rige til en lille nationalstat med en alt for stor hovedstad. Men når det er sagt, at Wien i årene lige før og lige efter denne krig var en

af Europas førende kulturbyer, hvis ikke dén førende, så er det ikke, fordi østrigerne selv har talt særlig højt om det. Faktisk er det først i de senere år, f.eks. i forbindelse med de store udstillinger omkring malere som Gustav Klimt og Oskar Kokoschka, at verden igen for alvor har rettet blikket mod denne periode, som mere end en parentes i en række betydelige kulturpersonligheders liv.

Søger man forklaringen på denne tilsyneladende kollektive fortrængning af en fortid, som ellers nok kunne være værd at huske, finder man flere. F.eks. i den kendsgerning, at langt de fleste af den tids intellektuelle så sig selv mere som kosmopolitter end som østrigere. De var internationalister og ikke nationalister. Altså heller ikke »rigtige« østrigere – og i modsætning til de »rigtige« så de ikke tilbage på kejserdømmet som *de gode gamle dage*, men var mest indstillede på helt at kappe forbindelsen til fortiden.

»Hvad er fremtiden andet end et valg mellem borgerliggørelse og selvmord«, spørger en af personerne i Ferdinand Bruckners »Syg ungdom« fra 1926, hvor klangbunden netop er efterkrigstidens brud med fortidens normer og modviljen mod at sætte andre i stedet. Ferdinand Bruckner havde ellers som en af de første taget konsekvensen af at tilhøre en nation i splid med sig selv. Han slog sig ned i Berlin, hvor han i 1923 åbnede sit Renaissance Theater. Efter Hitlers magtovertagelse ti år senere måtte han dog atter i landflygtighed. Denne gang med New York som hjemsted. Og han kom således alligevel til at dele skæbne med de mange andre østrigske intellektuelle af jødisk herkomst, der i disse år forlod Wien.

Dorthe Hansen Carlsen i
»Præsidentinderne«

Dette tragiske kapitel i den østrigske mellemkrigshistorie, indtil Anschluss i 1938 forvandlede landet til Ostmark, har været forklaret med lige dele økonomi og ideologi. Først tvang landets økonomiske sammenbrud de intellektuelle til en form for frivillig immigration. Dernæst indledte det halv-fascistiske Dollfuss-styre en regulær klapjagt på intellektuelle med socialistiske tilbøjeligheder – for siden at overlade resterne til nazisternes organiserede masseudryddelse af dem, de på den ene eller anden måde opfattede som anderledes. Ethvert forsøg på at afgøre, hvem der blev hårdest ramt, de internationalt orienterede intellektuelle, som mistede deres

fædreland, eller fædrelandet, der stod tilbage uden intellektuelle – og dermed et kulturliv uden rod i samtiden, ville være meningsløst. Da man opdagede, hvad man havde mistet, var det for sent for begge parter. Men det forklarer i det mindste delvis det glemslens mørke, der har sænket sig over den nærmeste fortid.

Karakteristisk nok valgte Østrig også at satse på fortidens storhed, da Den 2. Republik tog fat på genopbygningen efter Anden Verdenskrig. Den berømte *Staatsoper* var i krigens sidste måneder ligesom nationalscenen *Burgtheater* blevet forvandlet til rygende ruiner. Men allerede i 1955, da de fire besættelsesmagter rykkede ud af Østrig, kunne de to scener genindvies. Den 15. oktober åbnede *Burgtheater* med *biedermeier*-tidens førende dramatiker, Franz Grillparzer, på plakaten, og få uger senere fulgte *Staatsoper*, ironisk nok med Beethovens frihedsopera »Fidelio«.

Uden denne baggrund kan reaktionerne for nogle år siden på dramatikeren Thomas Bernhards »Heldenplatz« også være svære at forstå. Historien om den jødiske professor Schuster, der i 1938 flygtede fra Wien til Oxford, og efter et halvt århundrede vender hjem – kun for at finde alting uændret, har sidestykker i mange andre europæiske landes dramatik. Men at Østrig fra selveste *Burgtheaters* scene skulle karakteriseres som »en nation af seks og en halv million idioter levende i et land, som er ved at rådne op ... ledet af politiske partier i uheldig alliance med den katolske kirke« var nok til at fremkalde en officiel fordømmelse fra den daværende præsident, Kurt Waldheim.

Når et lands kultur ligesom teatret har sat forstillelse og hykle-

ri i system – gjort det til kunst – bliver teatret et eksistentielt anliggende, også for andre end de medvirkende. Derfor var der også god mening i, at Thomas Bernhard, der døde i 1989 få måneder efter premieren på »Heldenplatz«, svarede igen med at forbyde enhver opførelse af sine stykker i Østrig de halvfjerds år frem, hans copy-right gælder.

Thomas Bernhard har bestemt ikke været alene om frontale angreb på Østrigs politiske fortid. Og det har ikke været i form af socialrealistisk debatdramatik. Realismen har ligesom naturalismen aldrig rigtig fundet fodfæste i østrigsk teater. Nok så karakteristisk har de fleste dramatikere på forskellig vis optaget den »glemte« fortid i sig for derved at pirke ved nationens ømme punkter. Bernhard f.eks. ved at gøre Wittgensteins teorier om sproget som en uendelig række af rollespil til et af sine fornemste dramatiske virkemidler. Ferdinand Bruckner, der egentlig hed Theodor Tagger, valgte også i sin tid pseudonym af beundring for den kontroversielle østrigske komponist Anton Bruckner. Og Peter Turrini ofte ved at spille den officielle guldrandede kultur ud mod nutiden, som det f.eks. fremgår alene af titlen på et af hans seneste stykker, »Grillparzer im Pornoladen«.

Det er også Turrini, der i »Alpeglød« med sin særlige form for symbolladet ekspressionisme tager turen ind i det mærkelige østrigske kulturlandskab, hvor det meste beror på illusioner. Virkeligheden kan være meget andet end det, den giver sig ud for. Men man skal se godt efter for at opdage det.

Birthe Johansen er journalist, mag.art. i teatervidenskab og tidligere teateranmelder.

Alpeglød

Af Peter Turrini

Isenesættelse:
Eyun Johannessen

Scenografi:
Erik Söderberg

Oversættelse:
Niels Barfoed

Lysdesign:
Peder Jacobsen

Lyddesign:
Kurt Bøje

MEDVIRKENDE

Blind mand Asger Bonfils
Jasmine Merete Hegner
Ung mand Thomas Leth Rasmussen
Bjergfører Hother Bøndorff

Forestillingsleder: Jan Bach
Regissør: Bruno Nielsen-Boreas
Suffli: Birgitte Hansen/
Anette Walsøe
Afvikling lys/lyd:
Anette Dederding/Kurt Bøje

Teaterforlag:
Folmer Hansens Teaterforlag
Uropremiere på »Alpenglüh«:
Burgtheater, Wien 17. februar 1993

Premiere: 26. august 1994

Forestillingens varighed: ca. 1 time 50 min. uden pause

Sagt af Turrini

»Verdensbilledet i medierne er et sammensurium. Alle de kanaler, man zapper imellem, gør, at man får et billede, der er sammensat af krigen i Bosnien, varm kakao og amerikansk soap. Det er uoverskueligt. Da jeg skrev «Alpeglød», kunne jeg ikke med min hjerne, min sjæl, mit hjerte og min bedste vilje følge alle de politiske forandringer. Alle disse modsatrettede verdensbilleder som CNN bragte fra Golfkrigen, blændede mig. Jeg var som den blinde mand i stykket. Jeg blev bange. Der var for meget der arbejdede i mit hoved. Informationssamfundet forblinder med alle sine billeder. Det er en pornoindustri, på samme måde som den østrigske turisme.«

★

»Vi har et stort behov for at gennembyrde det østrigske fortæppe, som er meget smukt og meget langt, fordi man stadig har erindringen om at være stormagt – kejserlige. Det kræver en stor slagkraft at nå igennem, et mål af overdrivelse. Det har skabt den særlige østrigske stil, der placerer sig mellem morskab og katastrofe. Fordi det hele er så forfærdeligt, at man ikke kan lade være at dø af grin.«

★

»Hvis vi ikke opretholdt illusionen om de gløddende alper og de dansende kronhjorte, så ville ingen længere komme til vores land. Turismen, som er vores vigtigste levevej, ville uddø og landet ville synke i jorden – blive en hvid plet på landkortet.«

★

»Ved De, hvorfor jeg laver teater? Der bliver folk siddende i to til tre timer. Teater er i dag lige så vigtigt som en punktering på motorvejen. Kun ved hjælp af punkteringen bliver man klar over, at der eksisterer en vejkant, en græsmark og en skov. Teatret og punkteringen er de sidste muligheder for fordybelse, men jeg er naturligvis klar over, at de færreste mennesker er begejstret for at punktere.«

★

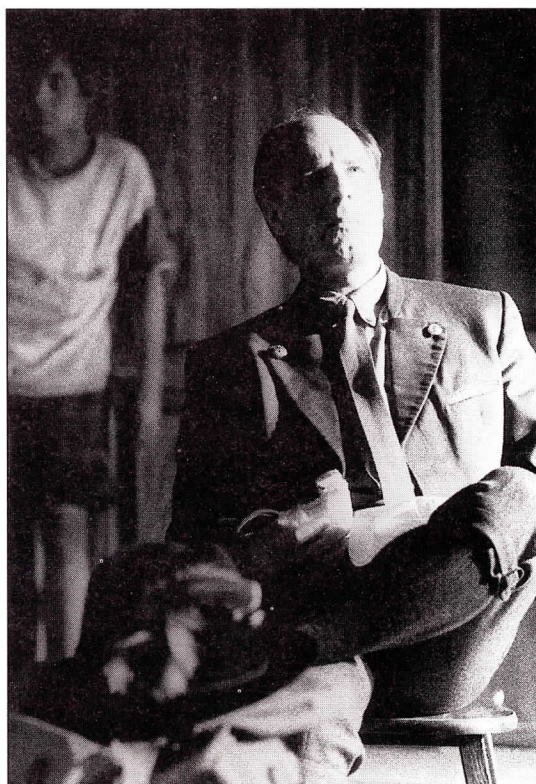
»I grunden er det på samme måde, som dengang man var femten år: Livet er bedst, når man forestiller sig et eller andet, fantaserer, spiller et eller andet, altså i den såkaldte uvirkelighed.«

★

»Hvem er jeg overhovedet? Narren, som altid ved alting bedre. Jeg borer med kronikørens blyant i min egen is.«

Merete Hegner og Thomas Leth Rasmussen

Hother Bøndorff og Thomas Leth Rasmussen

Indsigt

Når jeg ser, hvor blinde og elendige menneskene er, og når jeg tænker på, at hele universet er tavst, og at mennesket uden indsigt er overladt til sig selv som en, der er faret vild i denne afkrog af universet uden at vide, hvad der har ført ham dertil, hvad han skal gøre der, eller hvad der skal ske med ham, når han dør, eller når jeg tænker på, hvor uduelig han er til at vide noget med vished, så gruer jeg ved tanken om, hvordan det ville gå et menneske, der i sovende tilstand er blevet bortført til en øde og gruopvækkende ø og som bagefter, når han er vågnet, hverken ved, hvor han er, eller hvordan han skal flygte derfra. Når jeg tænker på det, undrer jeg mig over, hvordan det er muligt ikke at fortvivle i en så håbløs situation.

Blaise Pascal

En genial illusion

Lad os klamre os til og nyde den tro, at det er overladt til os at betragte livet som et smukt genialt bedrag, som et smukt skuespil, at vi allerede da i ånden kan befinde os i en tilstand af absolut lyksalighed og evighed, og at netop den gamle klagesang over, at alt er forgængeligt, kan og skal blive den glædeste af alle tanker.

Gid denne opfattelse af livet som en tidens illusion, som drama, måtte blive vor anden natur. Hvor hurtigt ville da triste timer ile forbi, og hvor henrivende ville da forgængeligheden forekomme os.

Novalis

Genskin

Hele verden er delt i to dele, hvoraf den ene er synlig, den anden usynlig. Den synlige del er kun et genskin af den usynlige.

Sohar I, 39

Skuespilleren

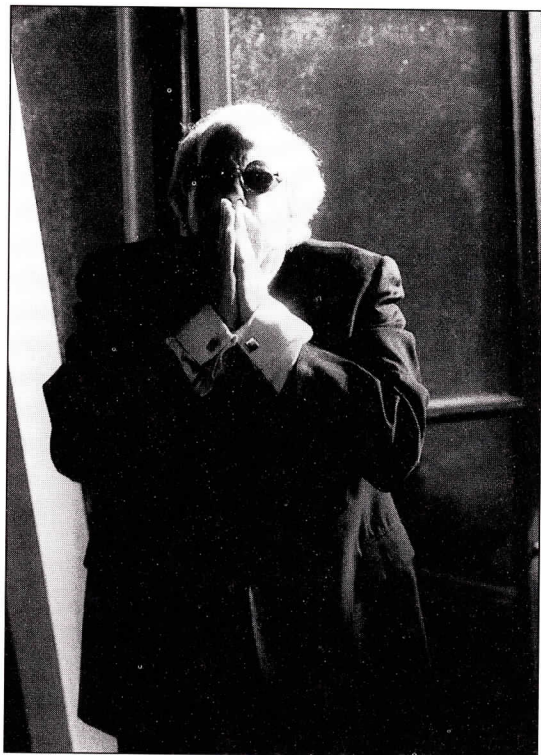
En skyggevandring er vort korte liv; en stakkels skuespiller, som en tid gør støj og spræl på scenen, og som så er glemt; et eventyr fortalt os af en tåbe, fuldt af larm og bulder, som slet ingenting betyder.

Shakespeare

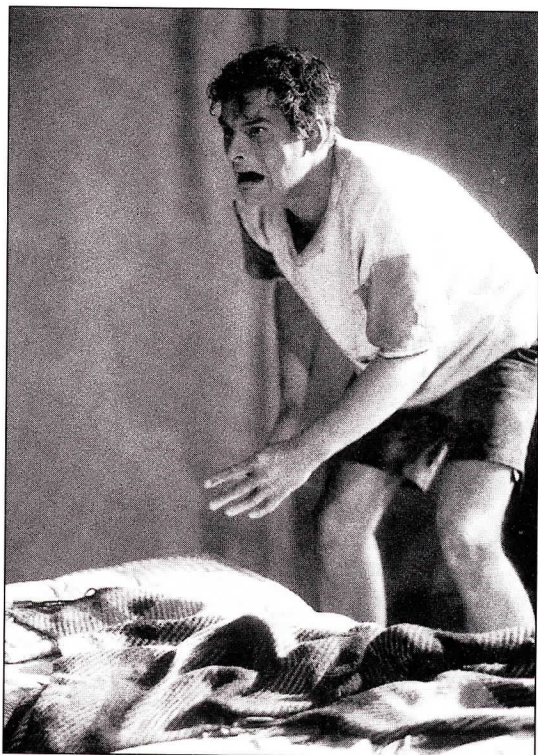
Virkelighed

Kan vi virkelig »erkende« universet? Det er da for pokker allerede vanskeligt nok at finde rundt i Chinatown. Det afgørende punkt er jo: Findes noget derude? Et eller andet? Og hvorfor skal man gøre så meget ud af det? Der kan da ikke være nogen tvivl om, at det eneste karakteristiske ved »virkeligheden« er dens mangel på substans. Det betyder ikke, at den ikke ejer nogen substans, den er blot ikke til at påvise.

Woody Allen

Asger Bonfils

Thomas Leth Rasmussen

To former for eksistens

Jeg må ikke benægte, at jeg altid har levet med to former for eksistens: Den ene, som kommer sandheden nærmest, og som jeg virkelig har ret til at betegne som virkelighed, og den anden, som er en fiktion. Tilsammen har de efterhånden bevirket en eksistens, der holder mig i live. Skiftevis er snart den ene, snart den anden del dominerende, men jeg fastholder vel at mærke altid dem begge. Havde jeg ikke virkeligt gennemlevet det, der i dag er min eksistens, havde jeg sandsynligvis opfundet den selv og var kommet til samme resultat.

Thomas Bernhard

Masker

Enhver former sin egen maske, efter bedste evne. Den ydre maske. For indeni har han en anden, som ofte ikke passer sammen med den ydre. Og intet er sandt! Sandt er havet, sande er bjergene, stenen, et græsstrå, men mennesket? Det bærer altid masker, selv om det ikke ønsker det og ikke véd det. Mennesket bærer masker af det, som det i god tro forestiller sig at være: smukt, godt, yndigt, generøst, ulykkeligt osv. Det er netop det, der får en til at le, når man tænker over det. Jo, hvad gør for eksempel en hund, når den første vildskab er gået af den? Den æder og sover. Den lever, som den kan, sådan som den skal leve. Den lukker tålmodigt øjnene og lader tiden passere forbi. Den fryser, når der er koldt, og sveder, når der er varmt, og når man sparker til den, så finder den sig også i, at der hører spark til. Men mennesket har selv i sin alderdom stadigvæk feberen: Det fantaserer, men opdager det ikke. Det kan ikke andet end indtage nogle positurer, også over for sig selv, og det føler trang til at udtænke en masse ting, som det kan anse for sande og tage alvorligt.

Luigi Pirandello

Thomas Leth Rasmussen og Asger Bonfils

Merete Hegner og Asger Bonfils

Peter Turrini

Peter Turrini er født i Tyrol i 1944. Hans mor er østriger og hans far en italiensk møbel-snedker.

Turrini tog tidligt afstand fra den katolske opdragelse og småborgerlige nationalisme, der havde præget hans opvækst, og en del år førte han en omflakkende tilværelse som stålværksarbejder, bartender, hotelvært og reklametekstforfatter.

23 år gammel stod han en dag på Balkan-Expressen og landede til sidst på den lille græske ø Lindos. Her skrev han i løbet af nogle få uger sit første stykke, *Rozznjagd* (Rottejagt), der blev uropført i 1971. Siden er det lykkedes Turrini at slå sit navn fast som en af Østrigs førende dramatikere både på TV og teater. I lighed med sin generations dramatikere (Thomas Bernhard og Elfriede Jelinek), går han som kunstner til yderligheder i sine værker, når han vil kritisere den bedsteborgerlige og stærkt moralske (dobbeltmoralske) side af det østrigske samfund.

Han har ofte (men ikke altid) taget udgangspunkt i helt konkrete politiske forhold. De personer, man møder i hans stykker, er altid sammensatte og fulde af modsatrettede egenskaber, der fjerner dem ganske meget fra det traditionelle politiske typegalleri. Men hvad enten han, som i *Rottejagt*, viser et ungt elskende par i en affaldsdyng eller, som her, bringer et ældre par sammen i en bjerghytte, så viger han ikke tilbage for at vise selv de mest groteske sider af vores eksistens: »Hvad skal et teatermenneske som jeg, der elsker den menneskelige

Asger Bonfils, Merete Hegner og Thomas Leth Rasmussen

skabning og lever af den ellers gøre: jeg ser den så fyldt af rædselsvækkende og skønne muligheder, at jeg aldrig vil give afkald på – eller udlevere noget af den«.

Hans stærkt samfundskritiske og satiriske skuespil har flere gange bragt ham på kant med den katolske kirke og regeringsskredse, men ikke desto mindre spilles hans stykker hyppigt både i og uden for Østrig. I Danmark blev han første gang spillet på Odense Teater i 1984 med *Joseph og Maria* og anden gang i 1991 på Det Kongelige Teater med *Drømme og stål*. *Alpe-*

glød blev spillet på Husets Teater i København i marts 1994. I 1982 modtog han Frei Volksbühnes Gerhart-Hauptmannpris.

Asger Bonfils og Thomas Leth Rasmussen

Syg Ungdom

Af Ferdinand Bruckner

Iscenesættelse:
Søren Iversen

Scenografi:
Erik Söderberg

Koreografi:
Chris Blackwell

Lysdesign:
Peder Jacobsen

Oversættelse:
Lars Seeberg

Lyddesign:
Kurt Bøje

MEDVIRKENDE

Freder	Jens Zacho Böye
Petrell	Peter Reichhardt
Desiree	Ellen Hillingsø
Maria	Charlotte Bøving
Irene	Mette Kolding
Lucy	Camilla Bendix
Alt	Klaus Tange

Forestillingsleder:
Bruno Nielsen-Boreas
Regissør:
Jan Bach
Suffli:
Bente Jensen/Birgitte Hansen

Afvikling lys/lyd:
Anette Dederding/Kurt Bøje
Teaterforlag:
Teaterforlaget Arvid Englund

Premiere: 3. september 1994

Forestillingens varighed: Ca. 2 timer 30 min. inkl. pause

Ferdinand Bruckner

Hans rigtige navn var Theodor Tagger, og han er født i Wien i 1891 som søn af en østrigsk forretningsmand. Hans mor var fransk.

Som ung læste han tysk og litteratur i Wien, og musik og historie i Paris og Berlin. Han gjorde sin entré på den litterære scene med artikler om poesi, musik og sociologi. Han startede sit eget tidsskrift (*Marsyas*), og i 1923 flyttede han med sin kone Bettine Neuer til Berlin og grundlagde Renaissanceteatret, som han var leder af og iscenesætter på frem til 1929.

Da Hitler kom til magten i 1933, måtte Bruckner forlade Østrig. En kort tid slog han sig ned i Paris, men rejste hurtigt videre til USA. Først til Hollywood og senere til New York, hvor han underviste i europæisk litteratur på New Yorks universitet og fortsatte med at skrive stykker og oversætte. Først i 1951 vendte han tilbage til Vesttyskland og blev chef for Schiller-und-SchlossparkTheater indtil sin død i 1958.

I sine første stykker var Bruckner stærkt optaget af det anarki, der prægede Europa og navnlig Tyskland efter den første verdenskrig og mellem de to førende kunstretninger i Tyskland i 20'erne: Ekspressionisme og Neue Sachlichkeit. Han var i starten mest optaget af den sidste. (Efter 1933 blev han mere tiltrukket af det historiske stof og den episke form).

Syg ungdom er Bruckners femte stykke. Han færdiggjorde arbejdet med stykket samtidig med, at den første udgave af Hitlers »Mein Kampf« kom på gaden, og da *Syg ungdom* blev uopført i Hamburg i 1926, var det stort set samtidig med, at Hitler-Jugend blev grundlagt.

I Danmark blev *Syg ungdom* første gang opført i sidste sæson i København, mens hans næste stykke, *Forbrydere* (fra 1928), blev spillet på Dagmar-teatret allerede i 1930/31 og *Elizabeth af England* (fra 1930) blev spillet samme sted året efter.

Ellen Hillingsø

Camilla Bendix og Jens Zacho Böye

Ung på falderebet

Af Peter Thielst

»Tiderne er hårde, men moderne.« Med dette angiveligt italienske ordsprog slår filosofen Peter Sloterdijk tonen an i sit store kulturkritiske værk fra 1983, *Kritik af den kyniske fornuft* (dansk udvalg 1989). Her viser han, at den vestlige oplysnings-tradition – fra Sokrates, Descartes og Voltaire til i dag – har løstrevet fornuften fra det humane og sansen for det gode liv og nærmest selvstændiggjort den som en ærgerrig, vækstsyg og kynisk faktor. Overalt vil fornuften trænge ind, vide besked, sætte på formel og øve magt. Fanget i sit eget logiske og omsiggribende spind bliver fornuften herskesyg og let ganske umenneskelig: den kyniske rationalitet skaber et samfund, der udstøder syge og gamle, forfremmer pampere, bygger broer og på utallige områder viser den opvoksende ungdom, at tidens løsen er at handle mod bedre vidende.

Når vi ikke eksploderer af raseri eller dør af idioti og depravation, er det, fordi den kyniske fornuft samtidig iscenesætter

så mange foranderlige fornøjelser og spændende oplevelser, at vi glemmer, at det er os selv, der pukler som besatte for at gribe den fristende gulerod. Så nok er tiderne hårde, men heldigvis tilpas moderne og på forkant med alting til, at der er mening i galskaben.

Det er der sådan set ikke noget nyt i – jo, måske i den forstand, at vi i dag umiddelbart forstår og accepterer karakteristikken. Naturligvis – vi er vel moderne!

Jens Zacho Bøye

vi? Tiderne er hårde, men moderne.

Nok ligger der en økonomisk depression, en verdenskrig og en genopbygnings- og knaphedstid imellem de unge i Ferdinand Bruckners 1926-skuespil og de unge i dag: 90'ernes eller *fin de siècle*-årenes unge. Men Weimartiden og den post-moderne æra ligner hinanden på mange måder – hvorfor Peter Sloterdijk da også bruger halvdelen af pladsen i sin pompøse samtidskritik på at spore den kyniske fornufts mange udtryk og aftryk i Weimar-republikkens politiske og kulturelle landskab. Opbruddet fra – eller tabet af – gamle normer melder sig på samme måde, når rammen byder på forbrug, projektmagere og forandringer-nes stadige krav til én om at følge med tiden, gøre karriere og blive interessant. Ungdommen gennemskuer hulheden, men lammes af, at oprøret ikke ligger forude, men bagude. Der er på den anden side ikke nogen fremdrift i at gå på sporet af en svunden tid, hvorfor amokløbet eller apatien let byder sig til.

Når alt er tilladt, når markedet lefler for den excentriske forbruger og er parat til med lynets hast at opsuge stiltræk fra

Klaus Tange

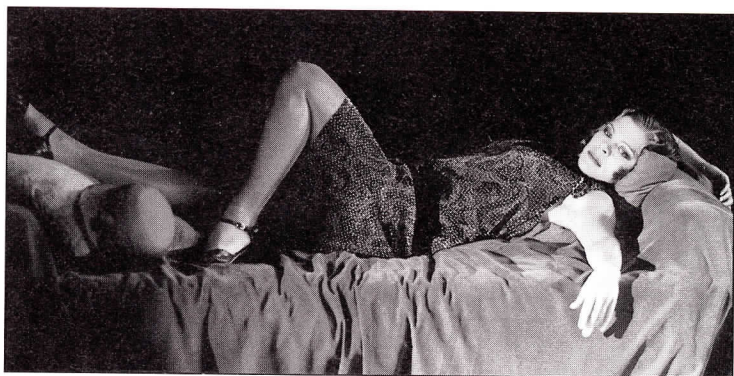
– så den glider ind og på plads i vor kritiske bevidsthed, men uden at forurolige eller ændre på en tøddel. For tyve år siden var det venstreorienteret og oprørske at komme med et sådant billede af samfundet, i dag er det et stulfærdigt moment i den almene borgerliggøelse: vi ved det godt, men hva' fanden ska' vi gøre ved det? Og hvorfor sku'

Camilla Bendix

enhver subkultur og oprørsk minoritet, ja, så er der ikke noget at revoltet imod. Punk, hip-hop, techno osv. er ikke det anderledes og ubesmittede, men straks ved fødslen tidens ungdommelige borgerliggørelse. Dyr, men trendy – tiderne er stadig hårde, men moderne. Og det er da en trøst, når man ikke kan røkke med ørerne og antyde distance til voksengenerationen, uden at se sine bevægelser masseproduceret og gjort mondæne i enhver søndagsavis – samtidig med, at man bombarderes med nye ungdomstilbud fra det altid beskæftigelses- og omsætningsivrige voksensamfund.

Den væsentligste forskel mellem opgangstiden i 20'erne koncentreret i de europæiske metropoler som Berlin, Wien og Paris – og de glade år her på tilløbet til ikke blot et nyt århundrede, men endog et funk-lende nyt årtusinde, er på den ene side, at frigørelsen eller frisættelsen er blevet større – og mulighederne for radikalt op-

Ellen Hillingsø

Mette Kolding

rør således (endnu) mindre. På den anden side er selve borgerliggørelsen – opslugningen i den store og foretagsomme samfundsmaskine – blevet venligere: stor- og småborgerligheden er afløst af et pluralistisk værdi- og livsstils-marked med godter til alle. Om ikke andet accepten af nicher, sære sammensætninger og initiativer. Blot man holder sig fra kriminalitet (bortset fra selskabstømning og andre fikse julelege) og det misbrug, der fører til kriminalitet, så er alle glade og kommer gerne de unge, der ikke rigtig har ild nok i røven til at være unge, i møde med ungdommelige tilbudsbuketter. Borgerliggørelsen truer ingen;

den sidder klistret til det mode-tunede sind og den mærkelige krop som næsten venlige kærtegn. Kun den, der ikke kan holde tomheden eller ikke kan følge den indre Hugo-trold i de mange hop fra sten til sten, vil drømme om at overveje selvmordet. Hvorfor også det, når selvet på så mange måder allerede er gået bort – omend i opløftet stemning. Tiderne er hårde, men *moderne!*

Peter Thielst er filosof og forfatter, senest til »Det onde. Et menneskeligt problem« (1993). Til oktober udkommer – også på Gyldendal – »Livet forstås baglæns, men må leves forlæns. Historien om Søren Kierkegaard«, skrevet med henblik på tidens unge!

Charlotte Bøving

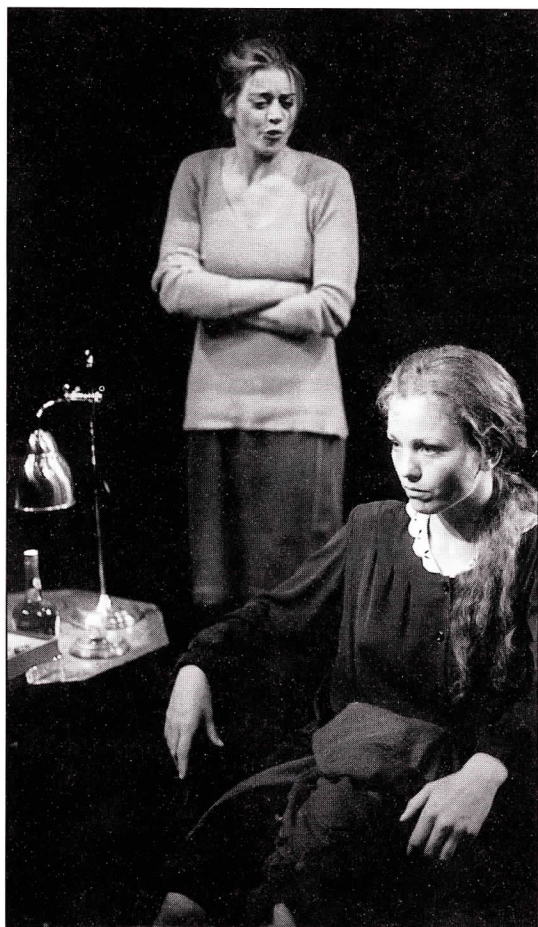
Peter Reichhardt

Mette Kolding og Peter Reichhardt

Klaus Tange og Jens Zacho Bøye

Charlotte Bøving og Mette Kolding

Ellen Hillingsø og Charlotte Bøving

Præsidentinderne

Af Werner Schwab

Isenesættelse:
Kirsten Peuliche

Scenografi:
Erik Söderberg

Lysdesign:
Peder Jacobsen

Oversættelse:
Brigitte Kolerus

Lyddesign:
Kurt Bøje

MEDVIRKENDE

Erna..... Elsebeth Steentoft

Grete Karen-Lis Ahrenkiel

Mariedl Dorthe Hansen Carlsen

Forestillingsleder:
Jan Bach/Bruno Nielsen-Boreas
Regissør:
Bruno Nielsen-Boreas/Jan Bach
Suffli:
Birthe Rasmussen/Birgitte Hansen

Afvikling lys/lyd:
Anette Dederding/Kurt Bøje
Teaterforlag:
Wilhelm Hansen Forlag

Premiere: 10. september 1994

Forestillingens varighed: Ca. 2 timer inkl. pause

Det hellige lort

Vegetationen har brugt millioner af år for at tildække slamlaget og giftstofferne med et humuslag, et vegetationslag og et iltlag, så mennesket kan leve på jorden, men netop dette utaknemlige menneske graver dette med langvarigt kosmisk slid tildækkede mudderlag op til overfladen.

Således bliver verdens endeligt – på grund af ansvarsløse mennesker – til tidernes ophav. Vi begår selvmord. Vore byer er kræftsvulster. Fra luften ser man det helt tydeligt. Vi spiser ikke det, der gror hos os. Vi henter vore fødevarer lang-

vejsfra, i Afrika, Amerika, Kina og New Zealand. Lortet – vores snavs, affald – skylls langt bort. Og sådan forgifter vi floder, søer og have eller transporterer det til højtkomplicerede, dyre rensningsanlæg – sjældent til centrale kompostsiloer. Eller også tilintetgøres vores affald. Lortet vender aldrig tilbage til vore marker og heller aldrig tilbage til de steder, vore fødevarer kommer fra. Kredsløbet mellem møget og fødevarerne er afbrudt.

Vi danner os en forkert forestilling om vores affald. Hver gang vi aktiverer en wc-cisterne i den

tro at udføre en hygiejnisk handling, overtræder vi kosmiske love, for i virkeligheden er det en ugudeligt, en dødsens forbrøderisk handling. Når vi går på wc, lukker døren indefra og skyller vores afføring igenem, trækker vi en slutstreg. Hvorfor skammer vi os? Hvad er vi bange for? Det, der sker med vores afføring bagefter, fortrænger vi ligesom døden: hurtigt væk derfra – hurtigt glemme råddenskab og forrådnelse.

Men det forholder sig jo netop omvendt: Lortet er jo netop livets begyndelse. Lortet er meget vigtigere end føden. Føden opretholder blot menneskeheden, hvis kvantitet forøges voldsomt, mens kvaliteten devalueres og er blevet en livsfare for vegetationen, dyreverdenen, vandet, luften og humuslaget. Lort er derimod en byggesten til vores genopstandelse. Siden tidernes morgen har mennesket forsøgt at være udødeligt. Mennesket vil eje en sjæl. Lort er vores sjæl. Ved hjælp af lort kan vi overleve. Gennem lort bliver vi udødelige. Hvorfor er vi bange for døden? For den, som benytter et humus-toilet, er ikke bange for døden.

Snavs er liv, og den sterile renlighed er døden. »Du må ikke slå ihjel«, men vi steriliserer alt liv med gift og beton. Det er mord. Mennesket er kun et rør. På den ene side indtager han ting. På den anden side kommer de ud i fordøjet tilstand. Munden er foran, tarmen vender bagud. Hvorfor? Det burde være omvendt. Hvorfor er det positivt at tage mad til sig? Hvorfor er lort noget negativt? Det, der kommer ud af os, er ikke noget affald, men verdens byggesten,

Elsebeth Steentoft

Dorte Hansen Carlsen

vores guld, vores blod. Vi forbløder, vores civilisation forbløder, vores jord forbløder på grund af den vanvittige afbrydelse af kredsløbet.

Den, som altid kun taber blod og ikke får tilført nyt, forbløder. Freud havde ret, da han i *Drømmetydningen* sagde: *Lort er synonymt med guld*. At dette ikke kun er en drøm, men virkelighed, må vi nu konstatere. Da Pasolini i en film lod en skuespiller spise lort, var det et symbol for etablering af et kredsløb, et fortvivlet forsøg på at fremskynde forløbet. Vi har bordbøn før og efter spisningen, men når vi skider, er der ingen, der fremsiger en bøn.

Vi takker Gud for det daglige brød, som kommer op af jorden, men vi beder ikke om, at vores afføring må forvandles tilbage. Lort er smukt. Lort forvandles til humus, ligesom træet vokser og høsten stunder til.

HOMO HUMUS, HUMANITAS – tre skæbneord af samme oprindelse. Humus er det sande sorte guld. Humus har en god lugt. Humus-lugt er mere hellig.

Den, der efter regnen går en tur i skoven, kender denne lugt. Naturligvis er det noget mærkeligt, når affaldsspanen fungerer som midtpunkt i vores lejlighed, og når humus-toilettet på det smukkeste sted bliver hæderspladsen.

Men det er netop kovendingen, som vort samfund, vores civilisation netop nu må foretage, hvis vi vil overleve.

Humus-lugten er Guds lugt, genopstandelsens lugt, udødelighedens lugt.

Friedensreich Hundertwasser
(østrigsk maler)

Oversættelse: Berthold Lorenzen

Karen-Lis Ahrenkiel

Werner Schwab

Werner Schwab er født i Graz i Østrig i 1958 og døde i januar 1994 kun 35 år gammel, efter at have brændt sig godt ind på net- og trommehinder hos de tysksprogede teatergængere.

Da man efter nogen tids tøven tog denne usædvanlige dramatiker til sig, åbnede teatrene sig villigt for hans voldsomme og provokerende dramatik. De 14 skuespil, han nåede at skrive før sin død i år – selv kalder han dem »Radikalkomedier«, »Teaternedbrydende lystspiel« og »Fækaliedramaer« – indeholder alle en overdosis af mord, dødsfald, kannibalisme, alkoholisme og despotisme. Og de indbragte ham ikke så få hæderspriser på de fire år, hans teaterkarriere strakte sig over.

Selv er han født langt uden for teatrets verden som søn af en ganske almindelig kvinde, der tidligt blev forladt af den mand, hun blev tvunget til at gifte sig med – og Schwab betragtede sig hele livet som et faderløst barn af et faderløst samfund.

Født som en paria fastholdt han denne position også der, hvor man var parat til at tage imod ham: På Kunstakademiet i Wien var han elev 1978-82 og beskæftigede sig bl.a. med performance og installationskunst. Senere flyttede han tilbage til Graz-egnen igen, indtil han debuterede med *Præsidentinderne* på Künstlerhaus i Wien i 1990.

Werner Schwabs skildringer af et fortabt småborgerskab kan ved første øjekast minde om Horvath og Kroetz, der også skabte deres dramatiske figurer over central-europæiske eksistenser, hvis tro havde lidt skibbrud og som forladt af Gud og hvermand ikke blev sparet for lidelser af nogen slags.

Men personerne i Schwabs stykker er ikke af den slags, som tavst og ydmygt bøjer nakken under deres lidelser. Tværtimod strømmer beklagelser ud af munden på dem i mærkelige sætninger. Dette nutidige og forliste småborgerskab plaprer grusomhederne væk i en salig talerus. Schwabs personer er fyldt til randen med afmægtige ord, og derfor ligner hans teater hverken det dannede borgerskabs tragedier eller de socialt engagerede moralister med deres evigt løftede pegefingre.

Sproget i Schwabs stykker kan virke lidt kunstigt, når man læser det, men på scenen får det en egen mærkværdig realisme. Her bliver sproget til en stærk og foruroligende protest mod en verden af nøgtern syntaks og klare regler.

Selv siger Schwab, at det, der frister ham ved teatret, er »at forvandle sproget til rent menneskekød ... og naturligvis omvendt«, og i indledningen til *Præsidentinderne* kan man læse, »at sproget, som de tre kvindelige præsidenter frembringer, er dem selv. At fremstille (tydeliggøre) sig selv er et arbejde, og derfor er alting i sig selv et arbejde, og derfor er alting i sig selv modstand«.

Med *Præsidentinderne* er det første gang, Werner Schwab spilles på en dansk scene. Han nåede selv at iscenesætte to af sine egne stykker: *Folkeudslettelse* eller *Min meningsløse lever* og *Pornogeographie*. I 1992 blev han prisbelønnet som »årets mest interessante dramatiker«.

Karen-Lis Ahrenkiel, Elsebeth Steentoft og Dorte Hansen Carlsen

Elsebeth Steentoft, Dorte Hansen Carlsen og Karen-Lis Ahrenkiel

Vigtige årstal

- 1906** Forfatningskampe i kejserriget Østrig-Ungarn
- 1907** Valgreform
- 1908** Malersvenden Adolf Hitler søger optagelse på Wiens Kunstakademi
Indlemmelse af Bosnien og Herzegovina i kejserriget
- 1912** Tripel-alliancen (Tyskland-Østrig-Italien) fornys for sidste gang
- 1913** Første og anden Balkankrig
- 1914** Tronfølgerparret snigmyrdes i Sarajevo af serbisk nationalist
(28. juni)
Ultimatum til serberne (23. juli)
Mobilisering
Krigserklæring til serberne (28. juli)
Første Verdenskrig bryder ud (4. august)
- 1915** Italien erklærer Østrig krig
- 1916** Kejser Franz Joseph dør – efterfølges af Karl I (1916-18)
- 1918** Verdenskrigens ophør
Østrig bliver republik (12. november)
- 1919** Det habsburgske monarki Østrig-Ungarn opløses ved fredsslutningen i Versailles – hvorved bl.a. staterne Ungarn, Tjekkoslaviet og Jugoslavien grundlægges
Det samlede indbyggerantal reduceres fra 40 til 7 millioner
- 1920** Ny forfatning
Østrig tiltræder det nyoprettede Folkeforbund
- 1922** Gennem Folkeforbundet ydes finansiell støtte til genrejsningen, for at forhindre en sammenslutning med Tyskland
Ekskejer Karl I dør på Madeira
- 1924** Seipel (kristelig-social) bliver forbundskansler
- 1926** International kontrol med Østrig ophører
- 1927** Socialistoprør – Justitspaladset sættes i brand
Folkerejsning i Wien – generalstrejke (juli)
- 1928** Forbundspræsident Wilhelm Miklas (indtil 1938)
- 1929** Forfatningsændring (december)
- 1930** Det katolsk-fascistiske og halvmilitære korps »Heimwehr« grundlægges
Venskabsaftale med Italien
- 1931** Tysk-østrigsk Toldunion opfattes som brud på Versailles-freden og kendes ugyldig ved Den internationale Domstol
- 1932** Engelbert Dollfuss bliver forbundskansler
- 1933** Dollfuss tager diktatorisk magt ved et kup (3. marts)
To-fronts krig mellem nazister og socialdemokrater
- 1934** Socialdemokraternes ledere jages og arresteres
Forsøg på nazistisk kup – støttet af Hitler
Dollfuss myrdes (25. juli) og efterfølges af Kurt von Schuschnigg som kansler
Italien mobiliserer ved Brenner for at imødegå en tysk-nazistisk invasion i Østrig
- 1935** Fascisten von Starhemberg bliver chef for de militære styrker og overtager tillige regeringsmagten
Værnepligt indføres

Østrigs historie

- 1938** Folkeafstemning om tilslutning til Tyskland aflyses ved tysk ultimatum
Schuschnigg efterfølges af nazisten Seyss-Inquart som kansler – presset af Hitler
Tyske tropper rykker ind i Østrig (11. marts)
Hitler proklamerer Anschluss – Østrig ophører som selvstændig stat og indgår som provinsen Ostmark i det nazistiske Stor-Tyskland (13. marts)
- 1939** Anden Verdenskrig bryder ud (3. september) – som tysk område deltager Østrig i krigen
- 1945** Wien ødelægges ved luftbombardementer
Russerne befrier Wien (11. april) – landet opdeles i fire zoner
Østrigs demokratiske forfatning genindføres (1. maj)
Økonomisk kaos – storindustrien nationaliseres
- 1946** Genopbygningen indledes
- 1947** Parlamentsvalg
- 1948** Marshall-hjælp fra USA til genopbygningen (indtil 1952)
- 1949** Filmen om Wien – *Den tredje mand* – med Orson Welles
- 1953** Økonomien kommer på fode
- 1955** 4-magts besættelsen ophæves – Østrig er atter en selvstændig stat (27. juli)
Beslutning om fremtidig neutralitet (26. oktober)
Optagelse i De forenede Nationer (14. december)
- 1956** Flygtningestrøm fra Ungarn efter sovjetisk invasion
- 1962** Ni-årig skolepligt indføres
- 1968** Flygtningestrøm fra Polen – p.g.a. jødeforfølgelser
Flygtninge fra Tjekkosllovakiet efter sovjetisk invasion
- 1970** For første gang får socialdemokraterne flertal – med Bruno Kreisky som forbundskansler (indtil 1983)
- 1973** Russiske jøder udvandrer til Israel over Wien, hvilket medfører terroraktioner
- 1975** Bruno Kreisky genvælges
- 1978** Regeringen taber folkeafstemningen om indførelse af atomkraft
- 1980** Turismen er blevet et væsentligt erhverv for Østrig – med omkring 14 millioner udenlandske gæster pr. år
- 1981** Flygtningestrøm fra Polen p.g.a. politisk krise
- 1983** Arbejdsløsheden når de 100.000
Kansler Kreisky efterfølges af partifællen Fred Sinowatz
- 1986** Trods anklager for deltagelse i krigsforbrydelser vælges Kurt Waldheim til forbundspræsident
Franz Vranitzky bliver forbundskansler (juni)
- 1992** Thomas Klestil afløser Waldheim som præsident (maj)
- 1993** Østrig indgiver ansøgning om optagelse i EU – sammen med Norge, Sverige og Finland

Østrig har i dag 7,8 millioner indbyggere – 89% er katolikker, og deres kirkelige overhoved er pave Johannes Paul II, den tidligere polske kardinal KAROL WOJTYLA.

En gratis teatertur? Den koster ikke ekstra!

Til Væksthuset på
Scala, Studio, Stiklingen og
Cabaretsenen hører et

VÆKSTKORT

– en nyskabelse,
du ikke
må snyde
dig selv for!

Spørg efter den grønne folder
i Aarhus Teaters billetservice –
og glæd dig til en voksende fordel
som teatergænger i sæsonen 1994/95.

AARHUS TEATER
DIN SCENE